

RAZGLEDI

O MARGINALNOSTI KOZJANSKEGA NA PRIMERU OBČIN DOBJE IN KOZJE

AVTORJA

dr. Stanko Pelc

Univerza na Primorskem Pedagoška fakulteta, Cankarjeva ulica 5, SI – 6000 Koper
stanko.pelc@pef.upr.si, <https://orcid.org/0000-0002-4902-9176>

Matija Jenko

Univerza na Primorskem Pedagoška fakulteta, Cankarjeva ulica 5, SI – 6000 Koper
matija.jenko@pef.upr.si, <https://orcid.org/0009-0002-8333-1085>

DOI: <https://doi.org/10.3986/GV97203>

UDK: 332.122(497.43-77)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

O marginalnosti Kozjanskega na primeru občin Dobje in Kozje

V tem prispevku obravnavamo koncept geografske marginalnosti v Sloveniji na primeru občin Dobje in Kozje. Obe občini sta bili zgodovinsko del manj razvitih območij, zato smo v raziskavi ugotavljali, ali ju je mogoče opredeliti kot marginalni. Raziskovalna metodologija je temeljila na analizi 16 kazalnikov, izračunanih iz javno objavljenih statističnih podatkov. Ti kazalniki so bili razvrščeni v štiri kategorije: prebivalstveni, gospodarski, izobrazbeni kazalniki ter kazalniki kakovosti življenja, pri čemer so bili v glavnem uporabljeni podatki iz obdobja 2008–2024. Občino smo šteli za potencialno marginalno, če se je uvrstila v spodnji decil pri kazalnikih, kjer so ugodne visoke vrednosti, ali v zgornji decil pri kazalnikih, kjer so ugodne nizke vrednosti, pri več kot polovici kazalnikov za več kot polovico letnih ali obdobjnih vrednosti. Analizo smo dopolnili z intervjuji z županom občine Dobje in županjo občine Kozje. Rezultati kažejo, da niti občine Dobje niti občine Kozje ni mogoče opredeliti kot geografsko marginalno; čeprav se občasno uvrščata v najmanj ugoden decil pri določenih kazalnikih, kot je na primer saldo selitev, medtem ko sta pri drugih, kot je izobraževanje, blizu ali celo nad državnim povprečjem. Občina Kozje je dosegla pomemben napredek na področju turizma, medtem ko v občini Dobje vlagajo v infrastrukturo za ohranjanje mladega prebivalstva. Kljub prisotnosti znakov marginalizacije in izzivov, povezanih z obrobno lego, nobena od občin ne izkazuje izrazitih in dolgotrajnih socialno-ekonomskih prikrasnosti, značilnih za marginalna območja. Za boljše razumevanje marginalizacije na ravni posameznika in skupnosti bi bilo treba izvesti podrobnejšo kvalitativno raziskavo v tistih slovenskih občinah, ki v skladu s kriteriji, ki smo jih postavili za obravnavani občini, sodijo med marginalne.

KLJUČNE BESEDE

marginalizacija, obrobnost, središče-obrobje, razvojno zaostala območja, manj razvita območja, gospodarska nerazvitost

ABSTRACT

On the marginality of Kozjansko Region: The case study of the Municipalities Dobje and Kozje

The aim of this study was to examine the concept of geographical marginality within Slovenia, with a particular focus on the municipalities of Dobje and Kozje. Historically perceived as less developed, these municipalities are scrutinised to ascertain whether they qualify as marginal in comparison to other Slovenian municipalities. The research methodology employed involves analysis of 16 statistical indicators derived from publicly accessible data. These indicators are categorised into four domains: population, economy, education, and quality of life, primarily utilising data spanning from 2008 to 2024. A municipality is deemed potentially marginal if it ranked in the bottom decile for indicators where high values are advantageous or the top decile for indicators where low values are advantageous in more than half of the indicators for more than half of the annual or periodical values. Analysis is further enriched through interviews with mayors of both municipalities. Findings reveal that neither Dobje nor Kozje can be classified as geographically marginal; although they occasionally fall into the least favourable decile for certain indicators, such as migration balance, they also rank near or even above the national average for others, such as education. For instance, the municipality of Kozje has demonstrated significant growth in tourism, while Dobje has made successful investments to retain its young population. The study concludes that although signs of marginalisation are present and both municipalities encounter challenges related to their peripheral location, they do not exhibit extreme and persistent socioeconomic disadvantages characteristic of marginal areas. The authors propose that a more detailed qualitative study would be necessary in those Slovenian municipalities that are potentially marginal according to the above explained criteria in order to comprehend marginalisation at the individual and community levels

KEYWORDS

marginalisation, peripherality, centre-periphery, left-behind places, economic underdevelopment

Uredništvo je prispevek prejelo 27. oktobra 2025.

1 Uvod

Preučevanje marginalnosti se je v geografiji sprva pojavilo v obliki raziskav, posvečenih območjem, ki so se zaradi lege visoko v gorah ali visokih geografskih širinah spopadala s številnimi problemi tako na gospodarskem kot na družbenem področju (Leimgruber 1994). Sčasoma pa so raziskovalci, ki so se posvečali tem temam, ugotovili, da se s podobnimi problemi soočajo tudi prebivalci območij, ki niso nujno na samem robu za poselitev še primernega prostora, temveč tudi marsikje drugje in to tako na obrobju, kot ga razumemo v okviru modela središče-obrobje, kot tudi v okviru središč. Tako so se prve raziskave o marginalnosti pojavile tudi v Sloveniji. Že ob koncu preteklega stoletja so o marginalnosti v Sloveniji pisali Belec (1996), Vojvoda (1996) in Pelc (1999). Belec (1996) je precej na splošno kar polovico slovenskega ozemlja opredelil za obrobna, večinoma visokogorska območja, ki so demografsko izpraznjena, gospodarsko manj razvita in demografsko ogrožena. V njih naj bi prihajalo do postopnega nazadovanja kmetijstva, nenadzorovanega zaraščanja z gozdovi ter preraščanja zemljišč s travo. Vojvoda (1996) je bil mnenja, da v Sloveniji obstajata dve glavni obrobni regiji: visokogorsko alpsko območje in dinarski kras. Poleg tega je zaradi procesa depopulacije za obrobno štel celotno gričevnato območje Slovenije. Pelc (1999) pa je poizkušal opredeliti marginalna območja s pomočjo deležev nepismenih, pri čemer naj bi bilo izrazito odstopanje tega deleža navzgor znak mogoče marginalnosti naselja. Med območji, kjer so se nekoliko pogosteje pojavljala taka, sicer razmeroma redka naselja, je bilo tudi Kozjansko.

Prav Kozjansko pa je bilo tudi v ospredju raziskovalne pozornosti slovenskih geografov leta 2025, saj je na tem območju tega leta potekalo 24. zborovanje slovenskih geografov. Na njem so bili predstavljeni rezultati številnih raziskav, med drugim pa je bilo govora tudi o Kozjanskem kot problemskem območju (občina Kozje je bila uvrščena med obmejna problemska območja (Uredba ... 2024), kar je uradna opredelitev za območja, upravičena do razvojnih spodbud, kar lahko razumemo, kot da gre za razvojno zaostala in s tem potencialno marginalna območja. Kozjansko je tudi sicer v javnosti občasno prepoznano kot zaostalo območje. Zaradi navedenega smo se odločili na primeru dveh kozjanskih občin preveriti, če lahko v povezavi s tem območjem govorimo tudi o marginalnosti.

Geografska marginalnost je večdimenzionalne narave: marginalna območja niso nujno le demografsko ogrožena, temveč lahko zaostajajo tudi gospodarsko, infrastrukturno ali funkcijsko. Mednarodne raziskave (na primer Karlsson in sodelavci 2020) poudarjajo, da je prav lokalna raven pogosto najbolj občutljiva za prepoznavanje zgodnjih znakov marginalizacije, ki bi na višjih teritorialnih ravneh ostali neopaženi. Zato je razumevanje marginalnosti na ravni manjših občin ključnega pomena za pravočasno ukrepanje in usmerjeno regionalno politiko.

Čeprav je marginalnost kot geografski raziskovalni koncept prisotna že vsaj tri desetletja, je metodološki razvoj na tem področju razmeroma skromen. V Sloveniji je bilo v zadnjih letih objavljenih malo prispevkov na to tematiko, ključni med njimi pa je analiza geografske marginalnosti na ravni koroške statistične regije (Pelc 2021). Kljub temu še vedno primanjkuje študij, ki bi marginalnost preučevale pod ravni statističnih regij, kjer je pojav mogoče opazovati v bolj diferencirani obliki. Pomanjkanje enotnih metod za merjenje marginalnosti na lokalni ravni izpostavlja tudi Pelc (2017), ki opozarja, da se metodološka vprašanja pogosto odrinejo v ozadje.

Prav tu se odpira izrazita raziskovalna vrzel: primanjkuje analiz, ki bi marginalnost slovenskega podeželja obravnavale na ravni občin in tako pokazale, ali je marginalizacija v posameznih območjih že zaznavna ali pa gre le za površinske znake razvojnega zaostajanja. Ta prispevek zato sledi dvema ciljema. Prvič, predstaviti želi možnosti za ugotavljanje in merjenje marginalnosti na ravni občin z uporabo razpoložljivih javnih podatkov. Drugič, empirično preverja, ali se občini Dobje in Kozje – edini izrazito »kozjanski« občini – uvrščata med potencialno marginalna območja v Sloveniji. Na podlagi teoretičnih izhodišč in začetnih opažanj predpostavljamo, da občini nista marginalni, čeprav kažeta posamezne znake marginalizacije. Z analizo izbranih kazalnikov tako preverjamo, ali se občini uvrščata med desetino slovenskih občin z najbolj neugodnimi vrednostmi in na katerih področjih se to morebitno odstopanje pojavlja.

2 Marginalnost

Marginalnost je pogosto uporabljen izraz v različnih vedah, vendar se njegova interpretacija pogosto razlikuje. V geografiji je poudarek na kompleksnosti in prostorskem vidiku. Von Braun in Gatzweiler (2014, 3) marginalnost opisujeta kot »neprostovoljni položaj in stanje posameznika ali skupine na obrobju socialnih, političnih, ekonomskih, ekoloških in biofizikalnih sistemov, ki jim onemogoča dostop do virov, premoženja, storitev, omejuje svobodo izbire, preprečuje razvoj zmožnosti in posledično povzroča skrajno revščino«. Za raziskavo smo uporabili Leimgruberjevo (1994; 2004) opredelitev marginalnosti v kontekstu modela središče-obrobje (*core-periphery*), kjer so marginalna tista območja, ki so najbolj prepuščena sama sebi. Kar Reynaud (1981) opredeljuje kot izolat in mrtvi kot, Leimgruber označuje za marginalna območja – to je obrobje z malo stiki s središčem (tokovi ljudi, kapitala in surovin), kjer so notranji stiki lahko pogosti (izolat) ali redki (mrtvi kot). Ta območja se danes pogosto imenujejo kraji »puščeni zadaj« (*left behind places*) (Mackinnon, Béal in Leibert 2024) ali pa območja z razvojnim zaostajanjem (Rodríguez-Pose in Wilkie 2018).

Z marginalnostjo se povezuje tudi koncept socialne izključenosti, ki ga opredelimo kot stanje odtujitve od organizacij in skupnosti ter pravic in obveznosti v njih. Nanaša se na tiste brez dostopa do šol, zdravstvenih storitev, zaposlitve in drugih javnih dobrin. Razumevanje socialne izključenosti ni poenoteno, vendar je splošno sprejeto, da zajema izključenost na področju zaposlovanja ter dostopa do stanovanj, izobraževanja, zdravstvenih in drugih storitev (Atkinson in Da Voudi 2000).

V slovenščini se pojma marginalnost in obrobnost pogosto prekrivata, saj nimamo dveh ločenih izrazov za angleška termina *peripherality* in *marginality*. Zato uporabljamo izraza obrobje (periferija) in marginalnost, kot je podrobneje pojasnjeno v Pelc (2004). Vsi omenjeni pojmi poskušajo ponazarjati razlike v gospodarskih in družbenih razmerah med različnimi območji.

Koncept geografske marginalnosti omogoča bolj niansirano razumevanje obrobja in nadgrajuje model središče-obrobje, periferizacija pa se osredotoča na odnose med obrobnimi območji in jedrom. Marginalizacija vključuje socialne, ekonomske in prostorske dejavnike v prepletenosti, neodvisno od odnosov z jedrom (Oppido, Ragozino in Esposito De Vita 2023). Marginalnost najdemo tudi v posameznih območjih središč, obrobnih območjih pa ne moremo preprosto enačiti z marginalnimi, saj je marginalen le del obrobja z najslabšimi družbenoekonomskimi razmerami (Fuerst-Bjeliš in sodelavci 2025).

Leimgruber (2004) pri geografski marginalnosti posebej izpostavlja dve zadevi: perspektivo, s katere le-to opazujemo (gospodarska, družbena, okoljska, prostorska), in merilo. Pri slednjem je mišljeno, da na primer Švica v svetovnem merilu zagotovo v nobenem pogledu ni marginalno območje. Če pa povečamo merilo in opazujemo zgolj Švico, pa bomo zagotovo našli območja, ki bi jih lahko opredelili kot marginalna. Marginalnost je torej vedno marginalnost nekega območja glede na širše teritorialno območje, ki mu pripada. Glede na zgoraj zapisano bi v Sloveniji lahko govorili na primer o marginalnosti posameznih občin, če bi bile življenjske razmere v njih bistveno slabše kot drugje v državi, prebivalstvo pa prikrajšano za dostop do nekaterih ključnih storitev pod vsaj približno enakimi pogoji kot drugod v Sloveniji. Prav tako prebivalci ne bi imeli možnosti odločanja o ključnih odločitvah, ki vplivajo na njihovo bivanje in delovanje v krajih, kjer živijo.

Raziskav, ki bi geografsko marginalnost območja ugotavljale s kazalniki marginalnosti, ni veliko. Horvat in Toskić (2023) sta na primer računala indeks marginalnosti za območje Medmurja. Uporabila sta 30 spremenljivk v petih skupinah (družbenogospodarske, lokacijske, izobrazbene, kmetijske in prebivalstvene). S faktorsko analizo na ravni naselij in kombinacijo šestih kazalnikov sta oblikovala indeks marginalnosti s šestimi stopnjami (izrazito, zmerno in šibko marginalna naselja, manj pomembna in bolj pomembna nemarginalna naselja ter Čakovec). Od 129 naselij sta jih kar 84 uvrstila med marginalna, od tega 19 med izrazito marginalna in 26 med zmerno marginalna. Če je marginalnost nekaj skrajnega, tu ne gre za marginalnost znotraj Medmurja, temveč morda znotraj Hrvaške, vendar analiza ni bila povezana s primerjavo z ostalim ozemljem Hrvaške.

O ugotavljanju marginalnosti s prebivalstvenimi kazalniki je pisal Pelc (2006), drugih takih razprav o geografski marginalnosti pa nismo zasledili.

3 Metodologija

Pri raziskavi smo se omejili na analizo javno objavljenih podatkov na Si-Stat portalu (Statistični ... 2025), spletni strani Zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije (Zavod ... 2025) in Poslovnega registra Republike Slovenije (Poslovni ... 2025). Za ugotavljanje morebitne marginalnosti smo izbrali 16 kazalnikov s štirih področij: prebivalstveni (5), gospodarski (4), kazalniki kakovosti življenja (4) ter izobrazbeni (3).

Raziskava je vključevala podobne kazalnike kot raziskava Horvata in Toskića (2023), vendar smo vrednosti kazalnikov občin primerjali z vrednostmi drugih občin v Sloveniji. Naša predpostavka je bila, da je pogoj za marginalnost to, da občina sodi v majhno skupino tistih z najbolj neugodnimi razmerami. Mejo smo postavili pri desetini občin, kar je še vedno sorazmerno velika skupina. Če bi naša analiza pokazala, da obravnavani občini pri večini kazalnikov v več kot polovici vsake časovne vrste spadata med desetino z najneugodnejšimi vrednostmi, bi ju opredelili za potencialno marginalni. Za dokončno potrditev njune geografske marginalnosti pa bi bilo treba opraviti še dopolnilno kvalitativno raziskavo, saj menimo, da zgolj s statističnimi podatki dokončne sodbe ni mogoče podati. Glede na poznavanje stanja na terenu smo predvidevali, da bodo že analizirani podatki pokazali, da statistično gledano občini ne spadata med desetino z najneugodnejšimi vrednostmi izbranih kazalnikov.

Ker sta občini po številu prebivalcev majhni, v Sloveniji pa prevladujejo majhne občine, je vpliv naključnih dejavnikov pri časovnih serijah velik. Zato smo uporabili serije petletnih drsečih sredin. Za večino kazalnikov smo uporabili podatke od leta 2008 do leta 2024. Leto 2008 smo izbrali zaradi nove definicije prebivalstva, ki pomeni prelom v časovni seriji (Statistični ... 2025). Drseče sredine si tako sledijo od 2008–2012, 2009–2013, ..., do 2020–2024. Pri posameznih kazalnikih so bili uporabljeni podatki za obdobje, ko so bili na voljo znotraj časovnega obdobja 2008–2024 (podrobnosti v preglednici 1). Za primerjavo z drugimi občinami smo kazalnike računali na 1000 prebivalcev. Za vsako vrednost smo preverili, ali spada v spodnji decil/kvartil ali zgornjega, če višja vrednost kazalnika kaže slabše stanje. Čeprav smo za kritično mejo postavili decil, pa se nam je zdel pomemben tudi podatek o uvrščanju obeh občin v najneugodnejši kvartil, saj nam to pokaže, pri katerih kazalnikih sta med občinami s slabšimi razmerami, kjer je tudi večja verjetnost, da prihaja do različnih oblik marginalizacije.

Prebivalstvene kazalnike smo uporabili še za prikaz demografskega stanja naselij. V Sloveniji je bil za spodbujanje regionalnega razvoja v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja v veljavi Zakon o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v Republiki Sloveniji (1990). Takrat je prevladovalo mnenje, da je pomoč potrebna tam, od koder prebivalci odhajajo, kar vpliva na starostno sestavo prebivalstva in njegovo reproduktivno moč. Marginalizacija se v taki ali drugačni obliki vedno odraža pri ljudeh in seveda vpliva tudi na to, ali neke ostanejo oziroma odidejo. Vpliva torej na demografske procese in sestavo prebivalstva, zato so prebivalstveni kazalniki ključni za prepoznavanje marginalnosti. Tudi demografska ogroženost se je ugotavljala s prebivalstvenimi kazalniki. Ti pa so pri majhnih naseljih v Sloveniji pod močnim vplivom naključnih dejavnikov. Za naselja v občinah Dobje in Kozje velja, da imajo, z izjemo Kozjega, manj kot 200 prebivalcev, polovica od 36 naselij pa je imela 1. 1. 2025 manj kot 100 prebivalcev. Za prikaz spreminjanja števila prebivalcev od 2008 do 2025 smo zato poleg časovne vrste uporabili še drseče sredine, ki zgladijo nihanja zaradi naključnih dejavnikov in omogočajo lažje prepoznavanje trenda. Za obdobje od leta 2012 do 2019 (objavljeni podatki na ravni naselij) smo izračunali povprečne letne stopnje priselitev, odselitev in selitvene rasti. Na ta način smo dobili vpogled, kako se povprečne vrednosti kazalnikov za občini odražajo v selitvah in rasti števila prebivalcev v posameznih naseljih.

Preglednica 1: Kazalniki marginalnosti z opisi in navedbo najneugodnejšega decila/kvartila ter številom uporabljenih letnih oziroma obdobjih vrednosti.

kazalnik	opis	najneugodnejši decil/kvartil	število let/obdobj	vrsta kazalnika
naravni prirast	drseče sredine, prirast (rojeni-umrli) na 1000 prebivalcev	spodnji	13	prebivalstveni
selitveni prirast/tujina	drseče sredine, prirast (priseljeni iz tujine – odseljeni v tujino) na 1000 prebivalcev	spodnji	13	
selitveni prirast/občine	drseče sredine, prirast (priseljeni iz drugih občin – odseljeni v druge občine) na 1000 prebivalcev	spodnji	13	
skupni prirast	drseče sredine, skupni prirast na 1000 prebivalcev	spodnji	13	
indeks staranja	drseče sredine, stari 65 in več na 100 starih 0–14	zgornji	13	
kmetje na 1000 prebivalcev	drseče sredine, samozaposlene osebe – kmetje po občini dela na 1000 prebivalcev občine	zgornji	13	gospodarski
samostojni podjetniki	drseče sredine, samostojni podjetniki posamezniki na dan 30. 6. na 1000 prebivalcev	spodnji	13	
poslovni subjekti	drseče sredine, poslovni subjekti skupaj na dan 30. 6. na 1000 prebivalcev	spodnji	13	
indeks delovne migracije	drseče sredine, indeks delovne migracije	spodnji	13	
stopnja brezposelnosti	letni podatki, povprečna stopnja registrirane brezposelnosti I–XII	zgornji	13	
dohodek na prebivalca	letni podatki, neto prejeti dohodek prebivalcev 2014–2020	spodnji	10	kakovosti življenja
delež novih stanovanj	podatki registrskih popisov, delež stanovanj, grajenih po letu 2005 (2011, 2015, 2018, 2021)	spodnji	4	
stanovanjski standard	podatki registrskih popisov, delež stanovanj, ki nimajo vseh elementov osnovne infrastrukture (notranje stranišče, kopalnica, voda in elektrika) (2011, 2015, 2018, 2021)	zgornji	4	
delež otrok v vrtcih	drseča sredina, delež vseh otrok, vključenih v vrtece po šolskih letih	spodnji	13	izobražbeni
študenti na 1000 prebivalcev	drseča sredina, študenti terciarnega izobraževanja na 1000 prebivalcev po študijskih letih	spodnji	13	
diplomanti na 1000 prebivalcev	drseča sredina, diplomanti terciarnega izobraževanja na 1000 prebivalcev po letih	spodnji	13	

Interpretacija kvantitativnih podatkov je včasih problematična, ker zgolj s kombinacijo kazalnikov in s primerjavami ne najdemo logične razlage za dobljene vrednosti. Zato smo kvantitativno analizo dopolnili z intervjujema s Francem Leskovškom, županom občine Dobje in z Milenco Krajnc, župano občine Kozje. Kot vodilna funkcionarja sorazmerno majhnih občin sta kompetentna sogovornika in poznavalca razmer in problemov, s katerimi se srečujejo prebivalci njunih občin, bodisi da gre za vprašanja gospodarskega, prostorskega ali družbenega razvoja. Zastavili smo jima nekaj splošnih vprašanj v zvezi z morebitno marginalnostjo njune občine (na primer, kako ocenujeta dostopnost ključnih javnih storitev, kot sta primarna zdravstvena oskrba in osnovnošolsko izobraževanje, ter ali se prebivalci soočajo z omejenimi možnostmi mobilnosti ali odločanja pri lokalnih razvojnih vprašanjih) in nekaj konkretnih vprašanj, ki so se nanašala na dobljene rezultate (na primer, zakaj je prišlo do povečanega števila prebivalcev v občini Kozje leta 2024 ali kako razlagata spremembe v številu delovno aktivnih prebivalcev v občini Dobje).

4 Rezultati

Za Dobje in Kozje lahko trdimo, da sta obrobni podeželski občini. Občina Dobje spada med najmanjše slovenske občine, po površini je od nje manjših 4 %, po prebivalcih pa 3 % občin. Občina Kozje je po površini srednje velika (62 % je manjših), po prebivalstvu pa v spodnji četrtini (73 % občin ima več prebivalcev) (Statistični ... 2025). Občinski središči sta središči vicinalnega pomena (6. stopnja) (Nared in sodelavci 2016). Središče Dobja na grebenu sestavljajo cerkev, župnišče, gostilna, gasilski dom, občinska uprava in nekaj hiš (slika 1), šola in vrtec sta ob cesti v dolini. Kozje, v dolini Bistrice, je po funkcijah in prebivalstvu bistveno večje in bolj centralno naselje.

Za občini je značilna obrobna lega glede na središča vseh višjih ravni središčnosti: Šentjur (4. stopnja), Krško (3.), Celje (2.), Ljubljana (1.) (Nared in sodelavci 2016). Ležita na prehodu iz višjega Posavskega hribovja v razgibano pokrajino terciarnih gričevij ob Sotli in Voglajni (Ilešič 1974). Njunjo precejšnjo ločenost od voglajnskega podolja, ki omogoča ugodno povezavo s Celjem, povzroča razvodni greben

Slika 1: Dobje, osrednji del vasi s cerkvijo Device Marije, zadaj levo hribovje nad dolino Gračnice in na desni v ozadju Kum.

višjega sveta iz miocenskih šentjurskih apnencev (Osnovna ... 2025) (slika 2). Ilešič (1974) je to poimenoval »odmaknjenost in zagrajenost« območja, ki jima je pripisal pomembno vlogo pri zaostalosti ter prevladujoči agrarni strukturi. Razvodni greben občino Dobje seka na severu, južno od njega je kmetijska kulturna pokrajina valovitega gričevja, kjer je gozdov le za vzorec. Občina Kozje leži južneje. Z zahoda vanjo z Bohorjem sega višji, gozdnat hriboviti svet, na jugu jo proti Posavju zapira Orlica. Severno od Kozjega se čez občino vleče pas litotamnijskih apnencev, z značilnimi prehodi v strma pobočja (rebri), uravnanim nekoliko višjim kraškim površjem z vrtačami, suho dolino in ponorom občasnega vodotoka. Poseljen je odprt svet po vzpetinah na severu in severovzhodu ter v nekoliko širši dolini Bistrice, ki se razteza od severozahoda do Podsrede na jugovzhodu. Na jugu je odprt poseljen svet še zahodno od Podsrede.

Z izjemo večjih naselij v dolini Bistrice (Kozje, Podsreda, Lesično) so poseljena predvsem slemenar in pobočja, in to v obliki samotnih kmetij in zaselkov, ki so združeni v naselja. V občini Dobje pa niti osrednji del občinskega središča ni v dolini Doljanskega potoka.

Omenjeni dolini sta pomembni zaradi prometne povezave proti severu čez prevale v dolino Voglajne (regionalni cesti 2. reda R423, R424). Na jugu je za povezavo s Posavjem pomembna še R422 Podsreda-Brestanica. Te ceste dopolnjujejo regionalne ceste 3. reda. Zaradi razpršene poselitve pa je v obeh občinah pomembno tudi omrežje občinskih cest.

Prometna dostopnost je boljša v občini Dobje, kjer je večina območja v četrt- do polurnem intervalu dostopnosti do Celja (Kozina 2011, 40). Iz najbolj odmaknjenih naselij občine Kozje je potovalni čas z osebnim avtomobilom do Celja okrog ene ure. Potovalni časi do regionalnih središč so ponekod komaj sprejemljivi, ceste ozke ter ovinkaste, a ne gre za prometno zelo odmaknjeno območje. Avtobusna postajališča z »zadovoljivo pogostnostjo voženj« so ob glavnih regionalnih cestah proti Šentjurju; obe občini sta leta 2023 imeli 10–20 % prebivalcev, ki v polmeru 1 km od bivališča niso imeli aktivnega postajališča javnega prevoza (JPP) in ne sodita med najslabše v Sloveniji. Je pa občina Kozje sodila med 17 slovenskih občin z le 40–50 % prebivalcev, ki so bili manj kot 1 km oddaljeni od »postajališč z zadovoljivo pogostnostjo voženj« (23 občin je imelo deleže pod 40 %) (Gabrovec in sodelavci 2025,

STANKO PELC

Slika 2: Pogled iz vasi Presečno z razvodnega hrbtna proti severu (Sv. Janez Krstnik spredaj, Konjiška gora vmes, Pohorje zadaj).

52–55). Dostopnost z javnim prevozom je torej v občini Kozje med slabšimi, a ne med najslabšimi v Sloveniji, kar govori v prid naši trditvi, da ne gre za marginalno območje.

Opisane razmere imajo nedvomno pomemben vpliv na to, kako ljudje vrednotijo ta prostor tako z vidika bivanja kot z vidika priložnosti za zaposlitev. To pa se odraža v prebivalstvenih gibanjih in sestavi prebivalstva, o čemer pišemo v podpoglavju 4.1.

V preglednici 2 prikazujemo rezultate analize 16 kazalnikov v štirih kategorijah na ravni občin. Stopnjo registrirane brezposelnosti smo uvrstili v kategorijo kazalnikov kakovosti življenja, saj brezposelnost pomembno vpliva na kakovost življenja brezposelne osebe in oseb, s katerimi le-ta živi.

V drugem in četrtem stolpcu so s svetlejšo barvo označena polja s števili večjimi od 0, a manjšimi od polovice števila izračunanih drsečih sredin (letnih ali obdobjnih podatkov). S temnejšo barvo sta označeni številki, ki presegata polovico. Pri številu kmetov na 1000 prebivalcev je bila občina Dobje večino obdobja med desetino občin z najvišjimi deleži, občina Kozje pa je imela vse drseče sredine v najvišjem decilu – vrednosti so se gibale med 94. in 97. percentilom.

Občina Dobje je pri večini kazalnikov manj pogosto v decilih in kvartilih z neugodnimi razmerami. Pri priseljevanju iz tujine je bila drseča sredina za 2010–2014 v 70. percentilu, nato je padla v 13. (2015–2019) in se povzpela v 25. V času gospodarske krize 2008–2014 se je priseljevanje iz tujine zmanjšalo kasneje kot drugje in se počasneje začelo povečevati.

Obe občini sta bili nekajkrat v najneugodnejšem decilu pri skupnem prirastu in pri selitvenem saldu z drugimi občinami, a vrednost v nobenem primeru ni presegla polovice drsečih sredin (preglednica 2, slika 3).

Preglednica 2: Kazalniki marginalnosti glede na število uvrstitev v najneugodnejši decil in kvartil (številka pred poševnico) glede na število letnih/obdobjnih podatkov (številka za poševnico) za občini Dobje in Kozje (viri podatkov: Poslovni ... 2025; Statistični ... 2025; Zavod ... 2025).

kazalnik	Dobje		Kozje	
	decil	kvartil	decil	kvartil
naravni prirast	0	0	1/13	6/13
selitveni prirast/tujina	0	4/13	0	1/13
selitveni prirast/občine	5/13	6/13	1/13	11/13
skupni prirast	3/13	3/13	6/13	12/13
indeks staranja	0	0	0	0
kmetje na 1000 prebivalcev	10/13	13/13	13/13	13/13
samostojni podjetniki	0	0	0	0
poslovni subjekti	0	0	0	0
indeks delovne migracije	0	4/13	0	11/13
stopnja brezposelnosti	0	0	2/13	12/13
dohodek na prebivalca	0	4/13	0	10/13
delež novih stanovanj	0	3/4	0	4/4
stanovanjski standard	1/4	4/4	0	1/4
delež otrok v vrtcih	0	8/13	0	10/13
študenti na 1000 prebivalcev	0	0	0	0
diplomanti na 1000 prebivalcev	0	0	0	0

4.1 Prebivalstveni kazalniki

Po rezultatih naše analize je v obeh občinah (vsaj v delu opazovanega obdobja) problematičen skupni prirast zaradi presežka odseljevanja nad priseljevanjem. V obdobju 2012–2019 so bili selitveno nekoliko bolj mobilni prebivalci občine Dobje (letno povprečno 100 selivcev na 1000 prebivalcev, Kozje 86), selitveni saldo pa je bil v obeh občinah negativen (Dobje: –6,34 na 1000 prebivalcev, Kozje: –5,32).

So pa med naselji precejšnje razlike. Klake v občini Kozje izstopajo z rastjo predvsem po letu 2020. Število prebivalcev se je od 2008–2025 povečalo z 32 na 45, čeprav to naselje ne izkazuje posebnosti, ki bi ga naredile bolj privlačnega za bivanje od drugih. Ker ni bilo posebnih naložb ali prostorskih sprememb, ki bi vplivale na priseljevanje (M. Krajnc, intervju 27. 10. 2025), je rast verjetno posledica naključnih selitev in naravnega prirasta. Drugače si težko razlagamo dejstvo, da je sosednje naselje Ortnice od 2008–2025 izgubilo skoraj dve petini prebivalcev (zmanjšanje z 32 na 20; slika 5).

Rast ali zmanjšanje števila prebivalcev pri tako majhnih naseljih sta torej v podobnih okoliščinah (na primer dostopnost, reliefne razmere) podvržena številnim naključnim dejavnikom, ki jih analiza statističnih podatkov ne more razkriti.

Na sliki 3 so prebivalstveni kazalniki za občino Dobje ugodnejši kot za občino Kozje. Nizek indeks staranja in visok naravni prirast kažeta vitalnost prebivalstva, a so ob majhnosti občin nihanja velika (slika 3 zgoraj). Pri selitveni rasti bi kazalniki kazali ugodnejše stanje brez strmega padca v drugi polovici obdobja. Negativni selitveni saldo z drugimi občinami je skupni prirast potisnil navzdol v spodnji decil, visok naravni prirast pa nad mejo spodnjega kvartila. V občini Kozje je bil v prvi polovici obdobja velik prirast priseljenih iz tujine, v drugi polovici pa naravni prirast. Skupni prirast se je nekaj let gibal tik pod mejo spodnjega decila, kasneje pa je bil nad njo. Zadnje drseče sredine vseh kazalnikov za občino Kozje so nad mejo spodnjega kvartila. Priselitveno je občina Kozje bolj zanimiva kot občina Dobje, zaostaja pa po naravni rasti in posledično ima tudi bolj neugodno starostno strukturo.

Na slikah 4 in 5 prikazujemo razlike v rasti števila prebivalcev po naseljih. Pri številnih naseljih so medletna nihanja števila prebivalcev precejšnja (sliki 4 in 5), v splošnem pa prevladujeta trenda stagnacije (na primer Škarnice, Presečno) in zmanjševanja (najmanjši naselji Gorica pri Dobjem in Završe pri Dobjem), čeprav je tudi nekaj izjem (Suho, Brezje pri Dobjem in Ravno) (slika 4 spodaj).

Občina Dobje obsega 13 naselij, občina Kozje pa 23. Zaradi preglednosti so naselja na grafikonih za občino Kozje razdeljena na večja in manjša. Naselje Kozje izstopa tako po številu prebivalcev (nad 600) kot po izjemnem povečanju leta 2024 (za 30 prebivalcev), kar lahko pripišemo odprtju Doma starejših občanov decembra 2024, saj je bilo ob odprtju doma takoj zasedenih vseh 49 postelj, od tega približno dve tretjini z občani občine (M. Krajnc, intervju 27. 10. 2025). Med večjimi naselji nekatera izkazujejo izrazit trend upadanja, medtem ko je pri drugih zaznati trend rasti po obdobju stagnacije ali upadanja. Pri manjših naseljih prevladuje trend stagnacije. Izstopajo že omenjene Klake z rastjo v drugi polovici opazovanega obdobja (povečanje s 27 prebivalcev leta 2017 na 45 leta 2025). Rast glede na leto 2008 sta imeli tudi sosednji naselji Pilštanj in Lesično, druga sosednja naselja pa so se znatno zmanjšala.

Pozitivno povprečno letno stopnjo selitvene rasti v obdobju 2012–2019 je imelo 7 naselij od 36 (3 iz občine Dobje in 4 iz občine Kozje), stopnje pa so se gibale od 3,21 na 1000 prebivalcev (Repuš) do 9,09 (Klake: stopnja priseljevanja 86,36, stopnja odseljevanja 77,27). V večini naselij je število odseljenih presegalo število priseljenih. Završe pri Dobjem, majhno naselje z okoli 30 prebivalci, je imelo najvišjo stopnjo odseljevanja in najbolj negativno stopnjo selitvene rasti (78,95 in –30,70). Stopnjo pod –15 sta imeli še naselji Poklek pri Podsredi (–17,76) in Gorica pri Dobjem (–16,23).

4.2 Gospodarski kazalniki

Na sliki 6 se vidi že omenjena izrazita kmetijskost obeh občin, še posebej občine Kozje.

Povprečno število registriranih samostojnih podjetnikov na 1000 prebivalcev je bilo v izhodiščnem petletju višje v občini Dobje. Na koncu obdobja je bilo to število zaradi rasti višje v občini Kozje, ki je z drsečimi sredinami dosegla tretji kvartil.

V občini Kozje je bila intenzivnejša rast števila vseh poslovnih subjektov na 1000 prebivalcev, tako da je bila zadnja drseča sredina na spodnji meji četrtega kvartila, medtem ko je občina Dobje po začetnem dvigu zdrsnila na zgornjo mejo prvega kvartila.

»Indeks delovne migracije [, ki] je kazalnik, ki za posamezno teritorialno enoto [občino] povezuje število delovnih mest s številom delovno aktivnih prebivalcev (glede na prebivališče)« (Statistični ... 2025), se je pri občini Dobje do konca opazovanega obdobja iz prvega premaknil v drugi kvartil, pri Kozjem pa je iz drugega zdrsnil pod zgornjo mejo prvega kvartila. Rast števila samostojnih podjetnikov in poslovnih subjektov ne pomeni enake rasti delovnih mest, ki so očitno bolj rasla v občini Dobje.

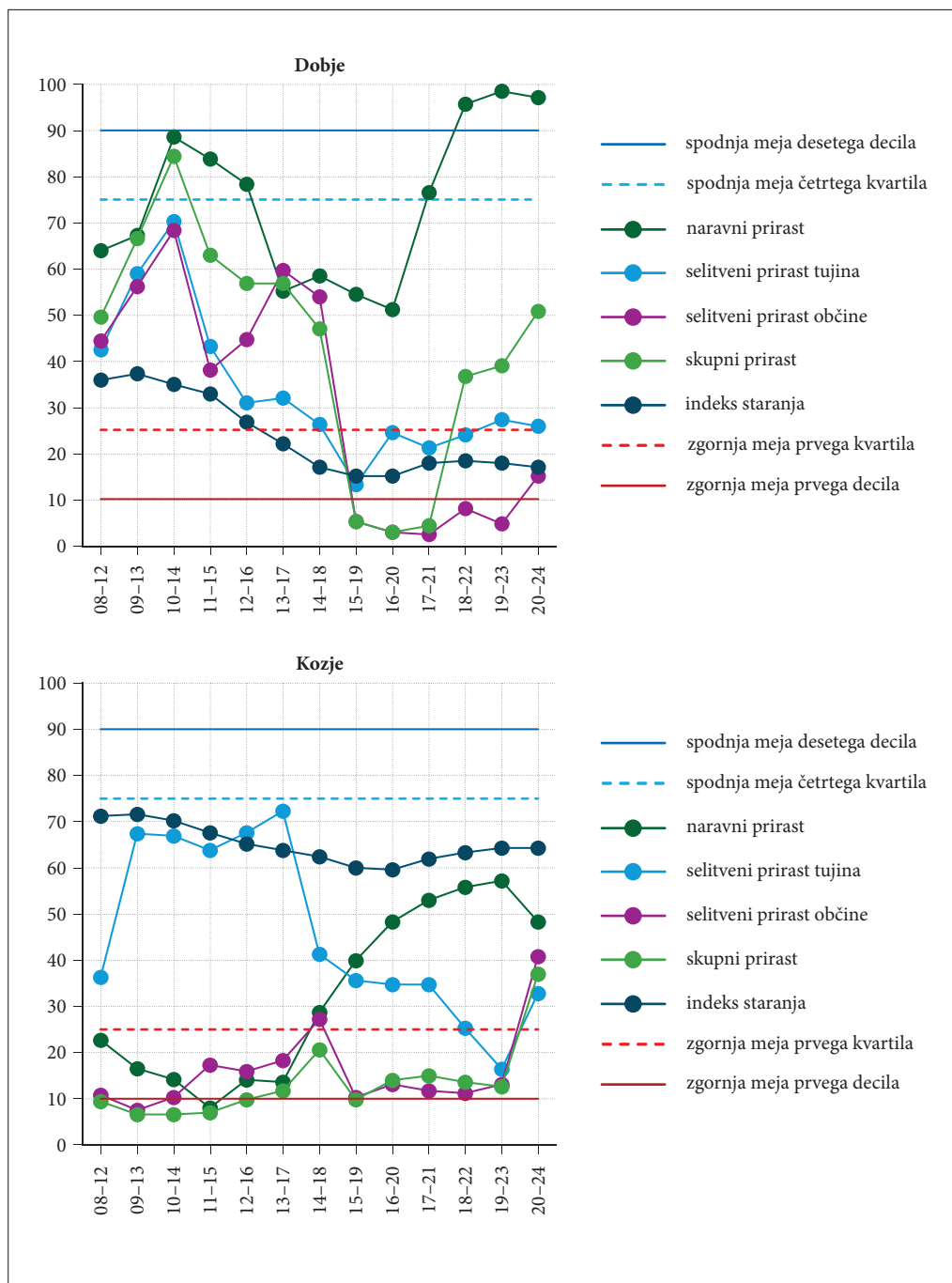
Po višini indeksa delovne migracije Statistični urad Republike Slovenije razvršča občine na delovne in bivalne. Obravnavani občini v zadnjem obdobju sodita med pretežno bivalne (slika 7).

Zaposlitvena funkcija občine Kozje je strmo padala v obdobju 2000–2005 (leta 2005 se je začel steady postopek za podjetje Mont Kozje), potem pa si sledijo obdobja manjše rasti in padanja (slika 8). V zadnjih letih so k rasti prispevala podjetja Rajmax, Makop in Fiskars ter Dom starejših občanov Šmarje pri Jelšah, enota Kozje (24 novih delovnih mest) (M. Krajnc, intervju 27. 10. 2025). Glede na to, da je bila občina Kozje med tistimi z visokimi stopnjami brezposelnosti, kar lahko vodi v marginalizacijo, so to vsekakor pozitivni premiki v smeri demarginalizacije.

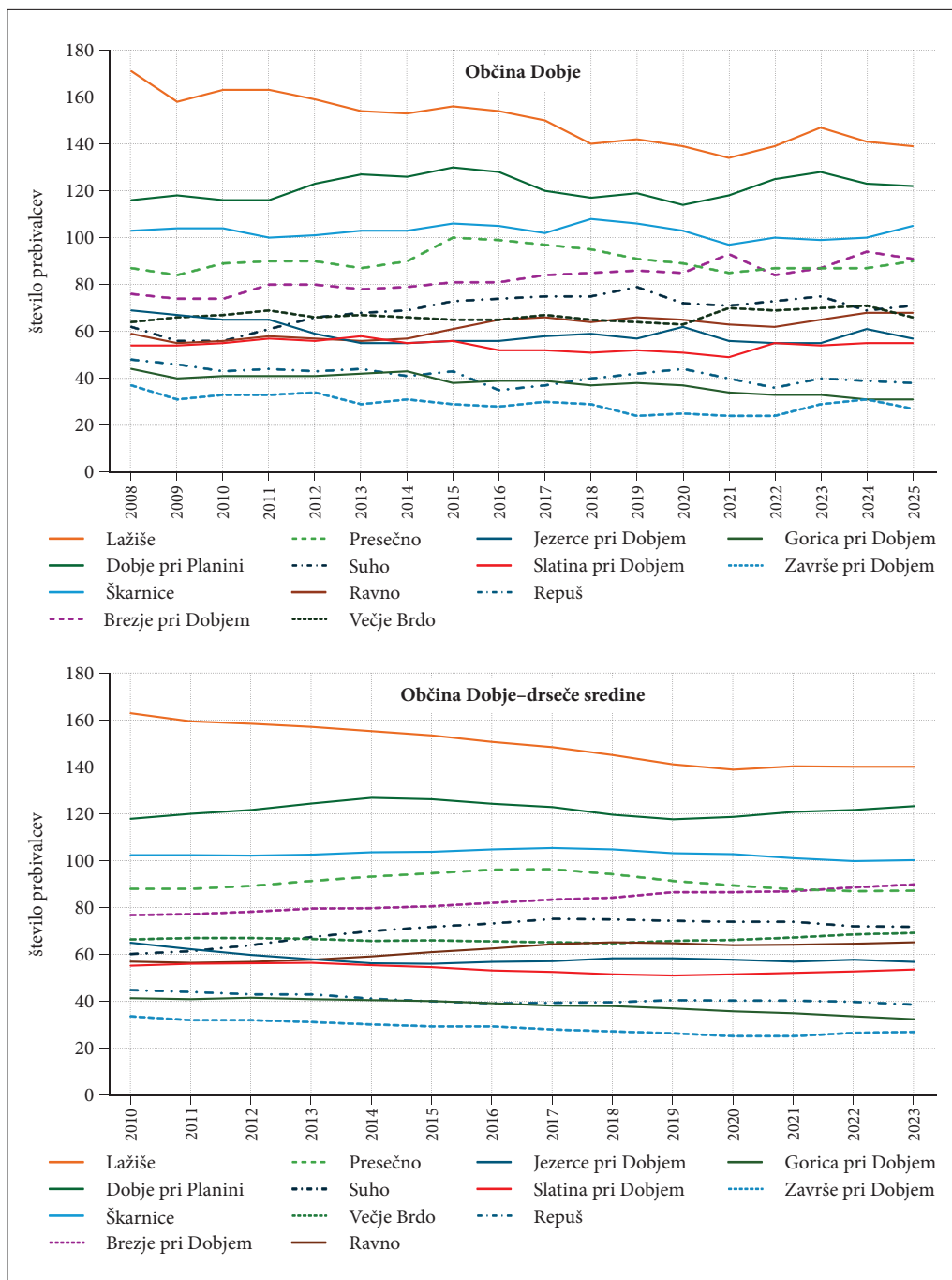
Ker smo v analizi ugotovili, da imata obe občini v primerjavi z ostalo Slovenijo izrazito visoke deleže kmetov, se postavlja vprašanje, ali je to z vidika marginalnosti nekaj, kar kaže na razvojno zaostalost. O tej bi lahko govorili, če bi bilo kmetijstvo nizko produktivno ali celo samooskrbno. Popisa kmetijstva leta 2010 in 2020 razkrivata, da se je število kmetij v obeh občinah zmanjšalo, ekonomska vrednost pa povečala. V Dobjem je bilo zmanjšanje števila nekoliko večje od slovenskega povprečja, povečanje ekonomske vrednosti kmetij pa nad njim. V občini Kozje je bilo ravno obratno, a je bilo v Sloveniji kljub temu več kot dve tretjini občin z nižjimi povprečnimi ekonomskimi vrednostmi kmetij kot v Kozjem, v primerjavi z občino Dobje pa le petina. 'Kmetijskost' obravnavanih občin torej v tem primeru zelo verjetno ni znak njune marginalnosti.

Kar se usmerjenosti tukajšnjih kmetij tiče, je bilo v obeh občinah največ specializiranih rejcev pašne živine (slika 9), a se je njihovo število močno zmanjšalo. V občini Dobje je do premika navzgor prišlo pri mešani rastlinski pridelavi in mešani rastlinski pridelavi z živinorejo, v občini Kozje pa se je podvojilo število specializiranih gojiteljev trajnih nasadov, za kar gre vsaj deloma zasluga tudi Kozjanskemu parku, ki si prizadeva za ohranjanje visokodebelnih travniških sadovnjakov (Kozjanski ... 2025). Prav tako park in občina vzpodbujata izkoriščanje bogate naravne in kulturne dediščine za razvoj turizma.

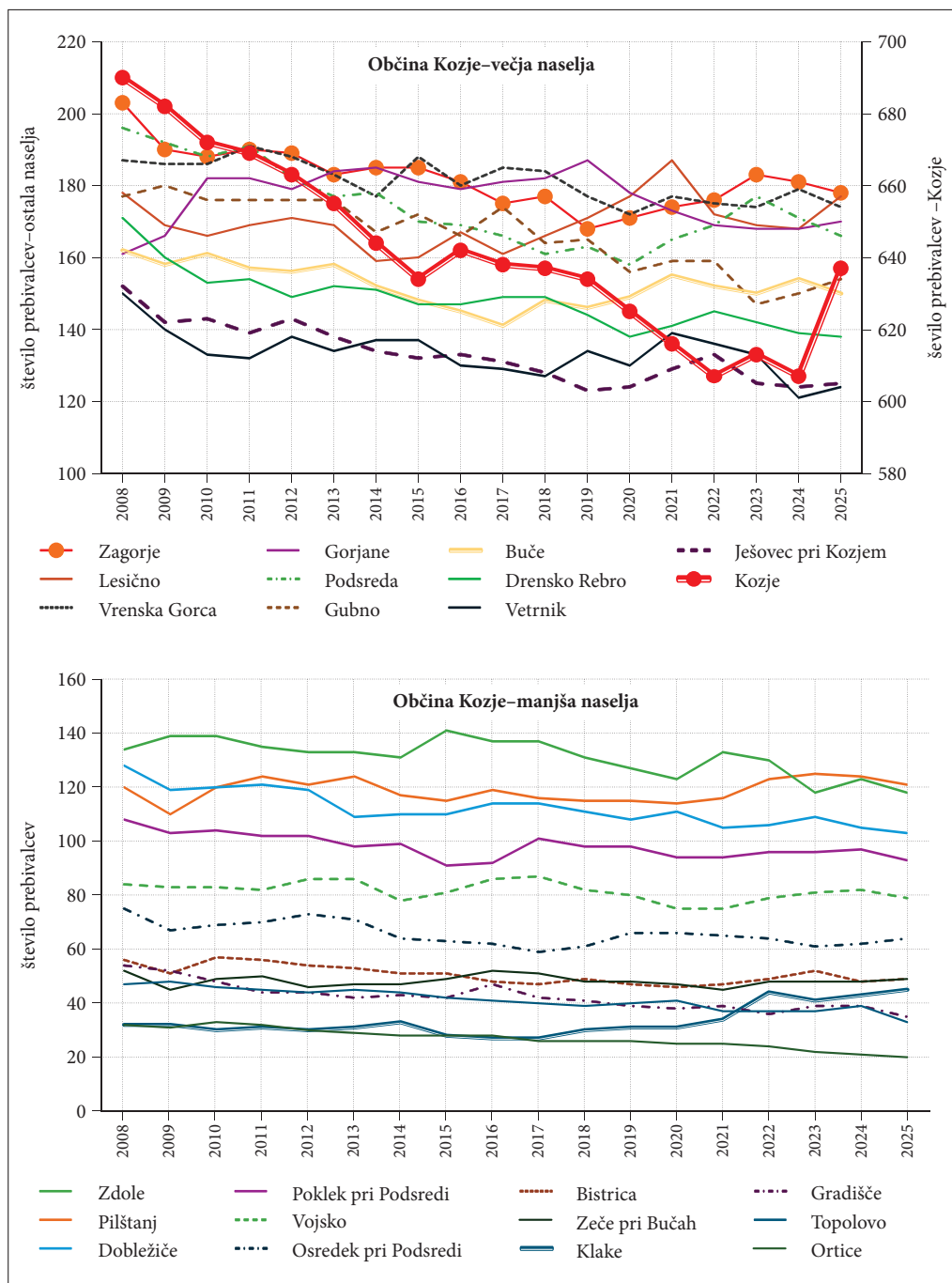
Po statističnih podatkih (Statistični ... 2025) za obdobje 2018–2024 v občini Dobje ni zaznavnega prihoda gostov in nočitev le-teh, v občini Kozje pa je izrazita rast prihodov tujih gostov. Pri domačih gostih je velik porast v obdobju 2020–2022 posledica turističnih bonov, ki so jih prejeli državljani Slovenije v sklopu ukrepov, povezanih z blažitvijo posledic pandemije COVID-19 (Koprivnikar Šušteršič 2024). Leta 2024 je bilo v občini Kozje dobrih 1600 prihodov domačih turistov, kar je okoli 1000 manj kot leta 2021, a devetkrat več kot leta 2018, ko so jih zabeležili le 178. Nočitev je bilo štirikrat več (2018: 696, 2024: 2809). Tujih turistov so leta 2018 v občini Kozje zabeležili 50, v treh pokoronskih letih pa je število prenočitev zrastle s 3109, na 5539. To kaže, da turisti prepoznajo naravne privlačnosti območja, njegova neizrazita oddaljenost je prednost, občina Kozje s Kozjanskim parkom pa je naravno zaledje turističnega središča v Podčetrtku (slika 10). Za občino Kozje lahko sklepamo, da na področju turizma razvojno hitro napreduje. Po besedah M. Krajnc (intervju 27. 10. 2025) se je turistični razvoj močno okrepil po letu 2018, ko je občina začela sistematično razvijati turistično infrastrukturo in spodbujati lokalno ponudbo. V tem času se je število ponudnikov povečalo z nekaj posameznikov na več kot deset, kar danes pomeni več kot sto razpoložljivih postelj. Prebivalci so prepoznali turizem kot dopolnilni vir dohodka in poslovno priložnost.

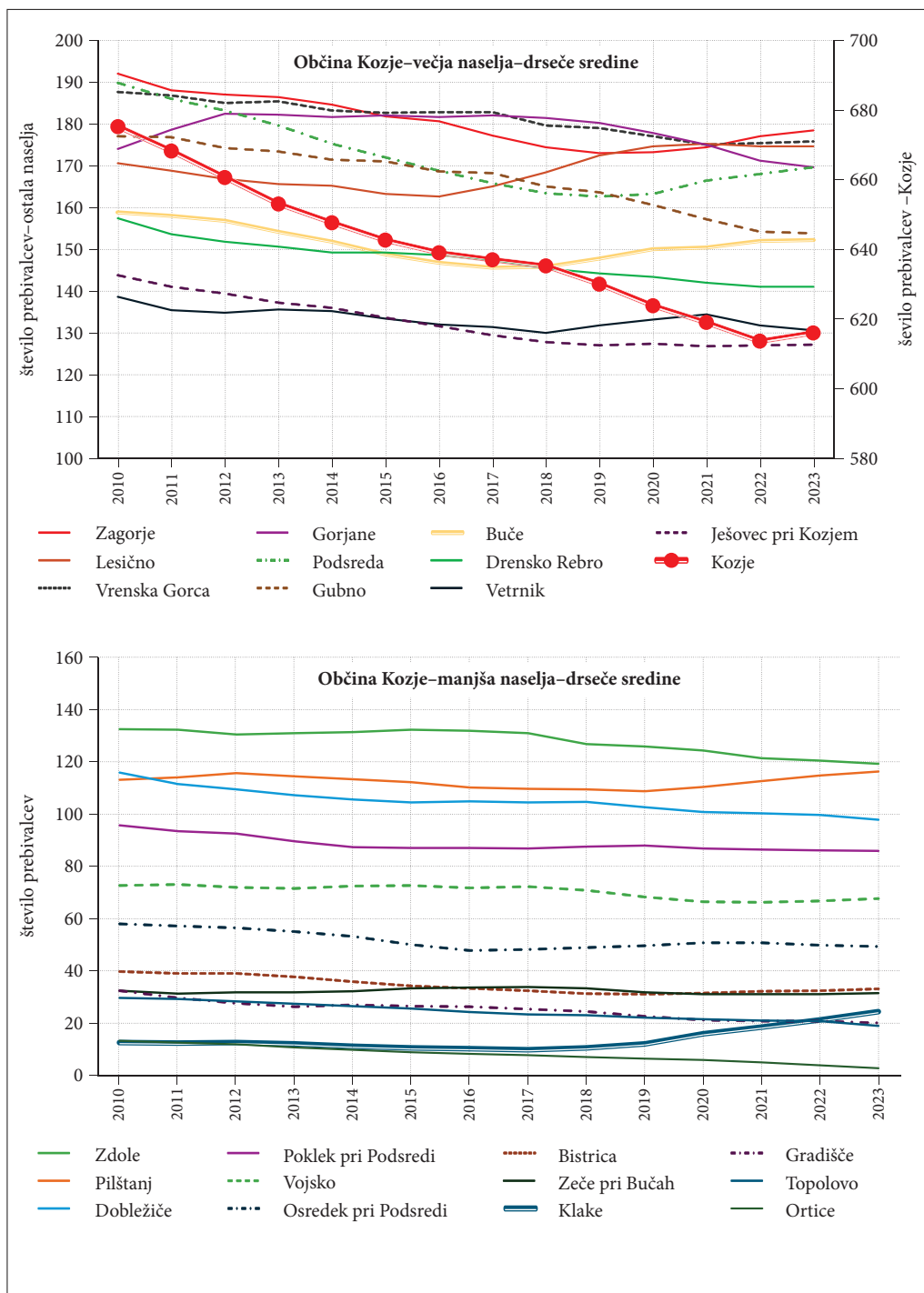
Slika 3: Prebivalstveni kazalniki – položaj drsečih sredin glede na meje kritičnih decilov in kvartilov za občini Dobje in Kozje (vir podatkov: Statistični ... 2025).

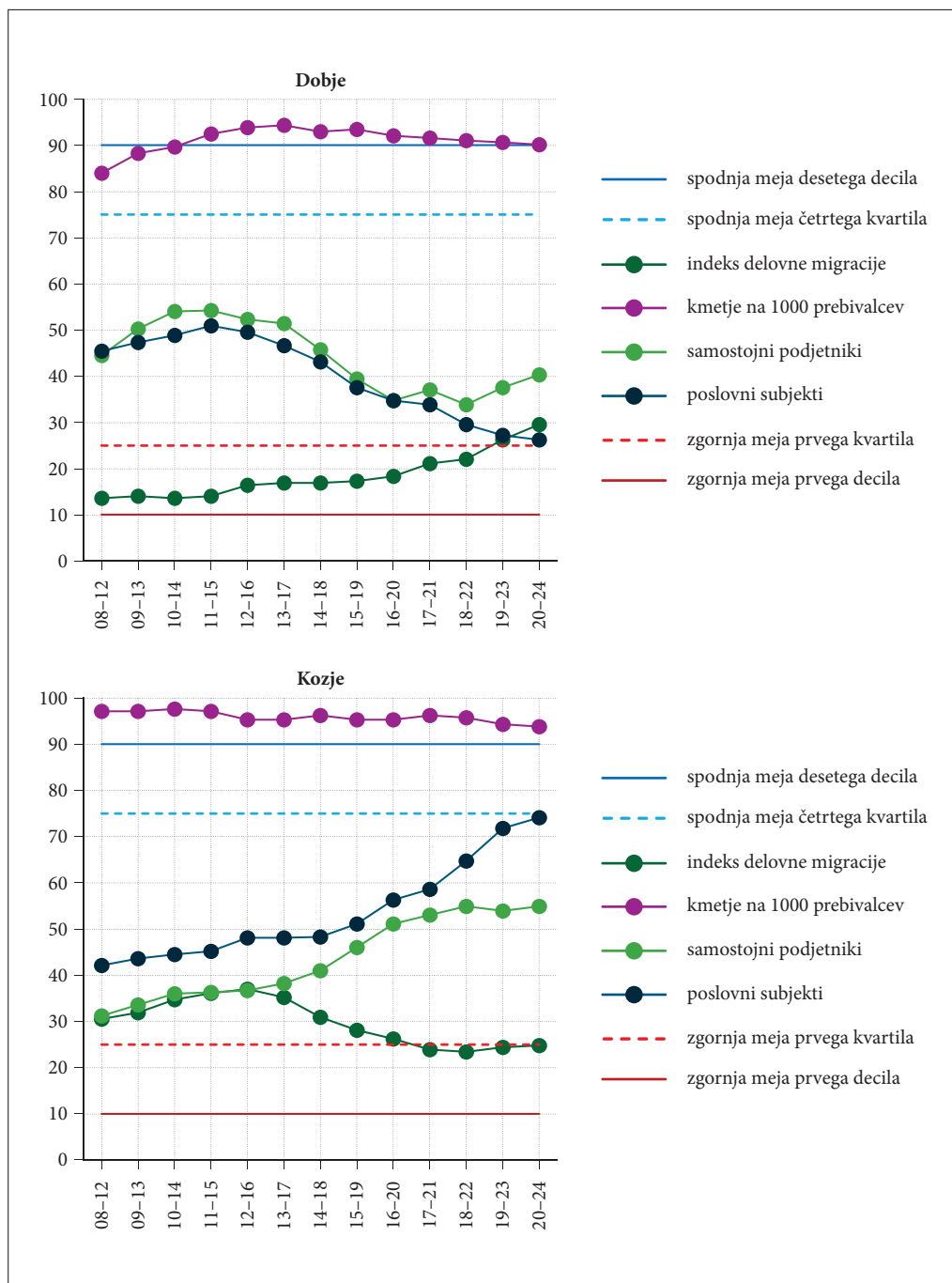

Slika 4: Spreminjanje števila prebivalcev v naseljih občine Dobje 2008–2025 (zgoraj) in petletne drseče sredine 2010–2023 (spodaj) (vir podatkov: Statistični ... 2025).

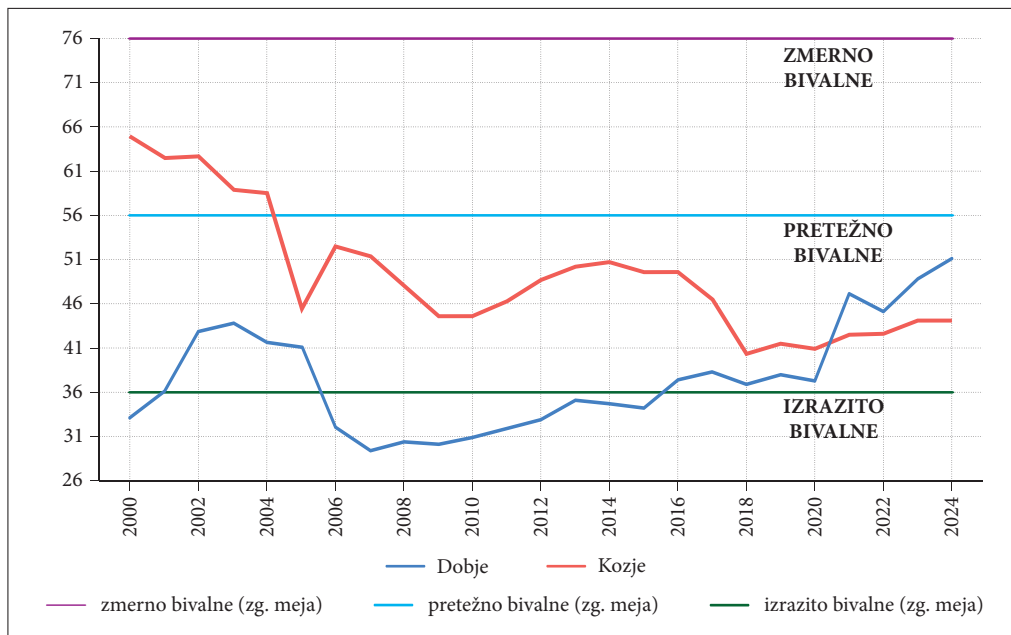

Slika 5: Spreminjanje števila prebivalcev v naseljih občine Kozje 2008–2025 (ta stran) in petletne drseče sredine 2010–2023 (naslednja stran) (vir podatkov: Statistični ... 2025).

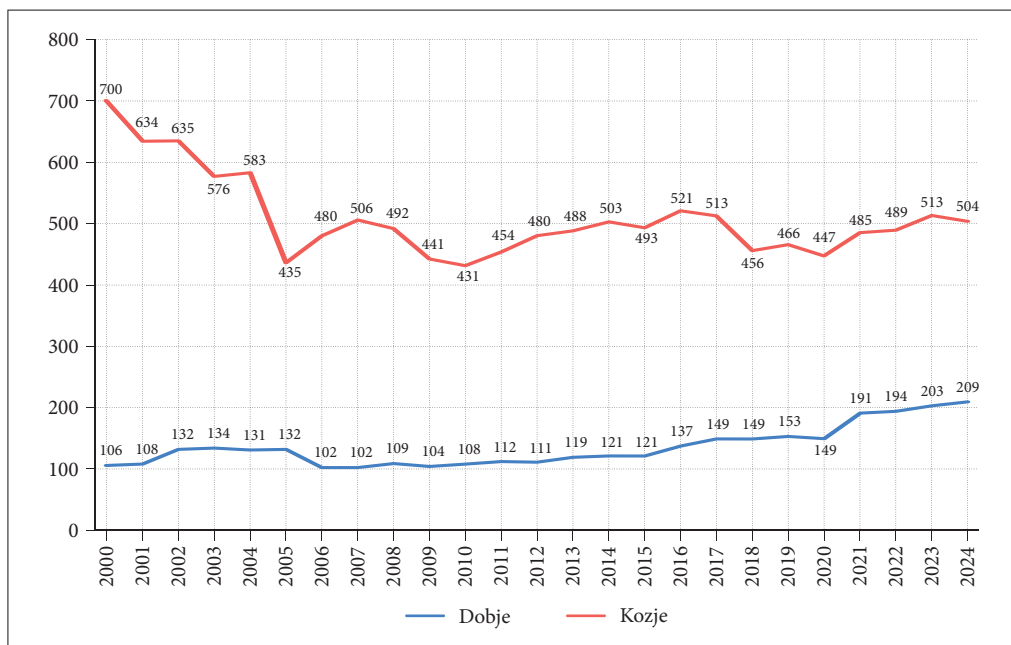

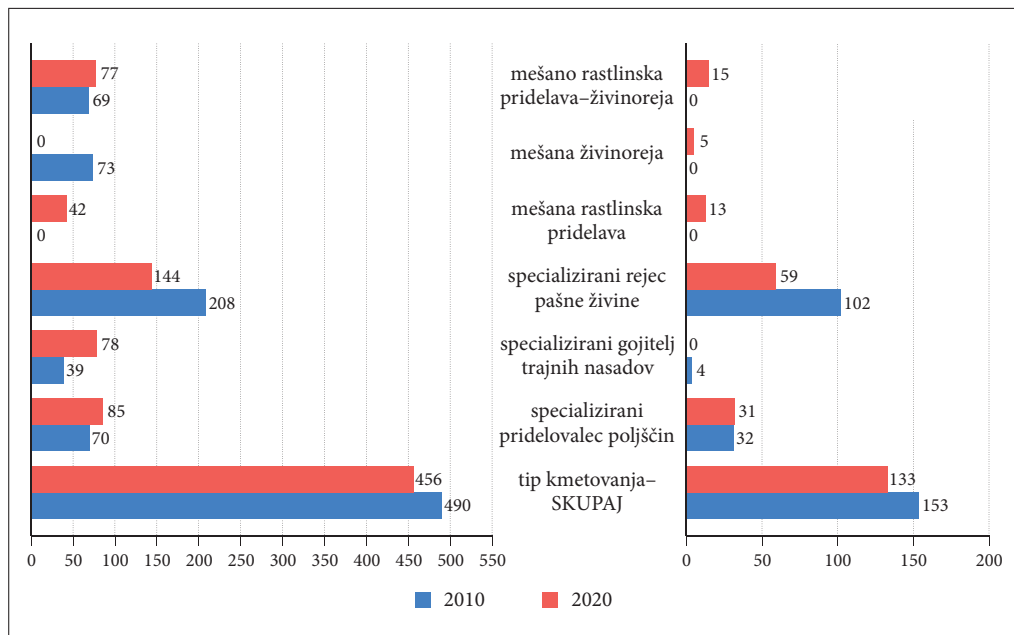
Slika 6: Gospodarski kazalniki – položaj drsečih sredin glede na meje kritičnih decilov in kvartilov za občini Dobje in Kozje (vir podatkov: Poslovni ... 2025; Statistični ... 2025).

Slika 7: Indeksi delovne migracije za občini Dobje in Kozje v obdobju 2000–2024 in razvrstitev na izrazito, pretežno in zmerno bivalne (vir podatkov: Statistični ... 2025).

Slika 8: Število delovno aktivnih prebivalcev (brez kmetov), ki so v obdobju 2000–2024 imeli zaposlitev v občinah Dobje in Kozje (število delovnih mest) (vir podatkov: Statistični ... 2025).

Slika 9: Kmetijska gospodarstva po tipu kmetovanja 2010 in 2020 v občinah Dobje (levo) in Kozje (desno; zakriti podatki zaradi prenizkih vrednosti so prikazani kot 0) (vir podatkov: Statistični ... 2025).

Slika 10: Valovito gričevje vzhodnega dela občine Kozje v okolici Buč v zaledju turističnega središča Podčetrtek.

Obe občini sta, kot smo zapisali zgoraj, pretežno bivalni, kar pomeni, da v njiju živi precej več aktivnih zaposlenih oseb, kot je razpoložljivih delovnih mest. V katerih občinah je bilo zaposlenih največ prebivalcev in prebivalk obravnavanih občin in kako se je to spreminjalo med 2004 in 2014 ter 2024, prikazuje slika 11.

Večina prebivalcev obravnavanih občin je prisiljena iskati delo zunaj svoje občine, a sta obe občini tudi cilj delovnih migracij. Za občino Dobje sta najpomembnejši zaposlitveni občini Šentjur in Celje. Za občino Kozje, ki sama svojim prebivalcem zagotavlja največ delovnih mest, pa je najpomembnejša občina Celje (za ženske bolj kot za moške), sledi Krško, medtem ko je bila tretja občina Šentjur. Na delo pa so v obe občini pričakovano prihajali predvsem prebivalci iz občin iz bližnjega sosledstva.

4.3 Kazalniki kakovosti življenja

Stopnja registrirane brezposelnosti je bila v preteklosti večji problem v občini Kozje kot v Dobju. Prve drseče sredine so se pomikale navzdol, nato pa se je trend obrnil. Zaradi tega je imela občina Kozje slabše zaposlitvene razmere z zadnjima drsečima sredinama nad spodnjo mejo desetega decila (slika 12). To pomeni, da je občina Kozje med desetino slovenskih občin z najvišjo stopnjo brezposelnosti.

V občini Dobje je bila brezposelnost precej manj problematična. Občina je bila vedno med polovico občin z nižjimi stopnjami registrirane brezposelnosti. Tudi po neto prejetih dohodkih prebivalcev v obdobju 2014–2023 kažejo drseče sredine ugodnejše stanje v občini Dobje. Gibale so se okoli zgornje meje spodnjega kvartila, medtem ko je pri občini Kozje opazen trend zmanjševanja in so blizu zgornje meje spodnjega decila.

Pri kazalnikih stanovanj je slika deloma obrnjena. Deleži naseljenih stanovanj brez elementov osnovne infrastrukture so pri občini Dobje višji kot pri občini Kozje. Prvi delež je leta 2011 v desetem decilu, naslednji v devetem, s počasnim trendom zmanjševanja. Pri občini Kozje je padanje večje in leta 2021 je imelo 45 % slovenskih občin višji delež takih stanovanj.

Obe občini sta imeli majhne deleže novih stanovanj, zgrajenih po letu 2005, pri občini Dobje so nihanja velika, a se deleži gibljejo predvsem okoli zgornje meje spodnjega kvartila. Pri občini Kozje so zabeleženi deleži rahlo nad zgornjo mejo spodnjega decila.

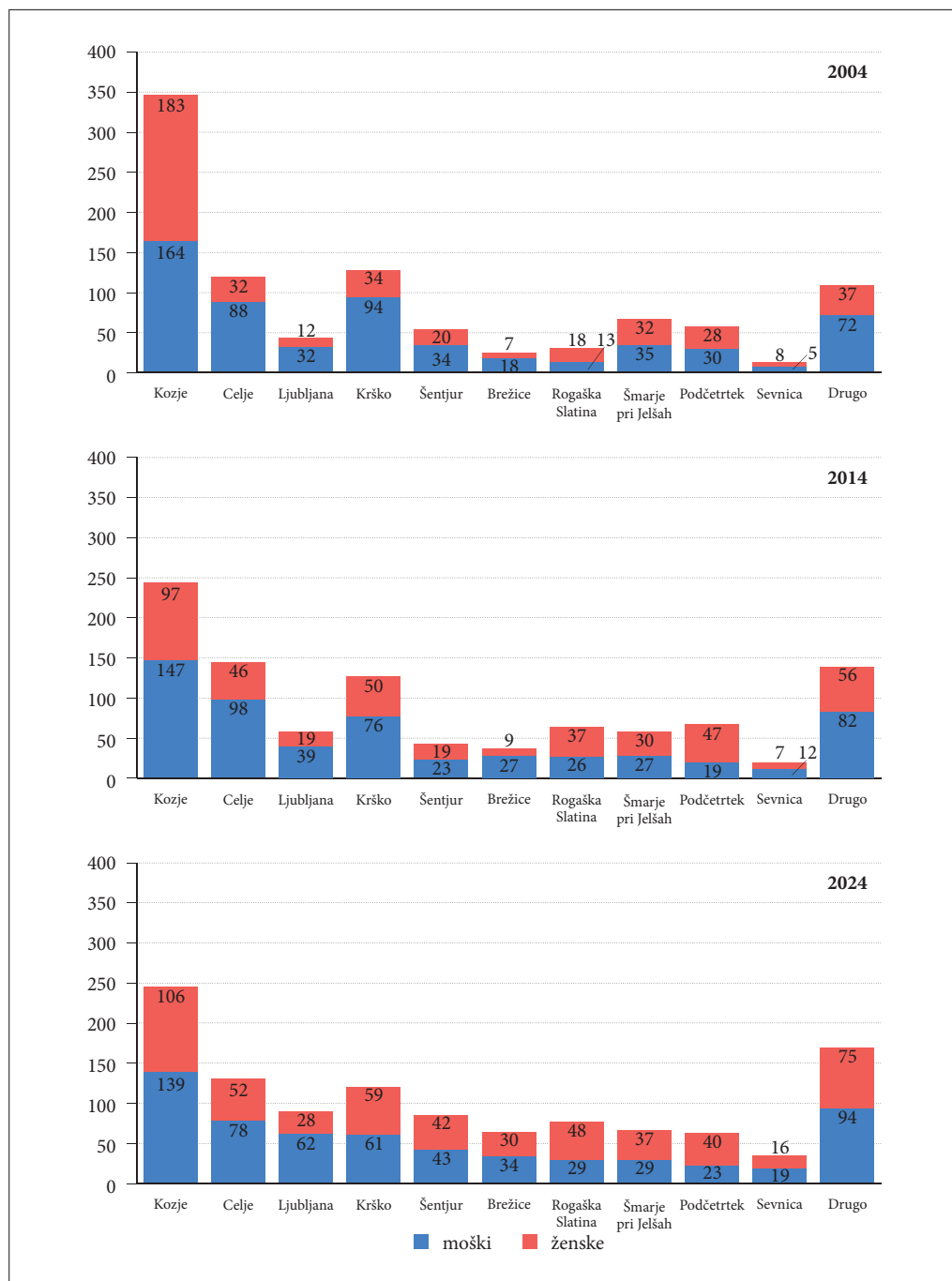
4.4 Izobrazbeni kazalniki

Število diplomantov v občini Dobje je nihalo med 2 in 15 in tega z drsečimi sredinami ni bilo mogoče izravnati (slika 13). Občina se je po tem kazalniku enkrat znašla med tistimi z največ diplomanti na 1000 prebivalcev, drugič pa med tistimi z najmanj. V občini Kozje se je število diplomantov gibalo med 20 in 43 z manjšimi nihanji drsečih sredin. Obe občini imata glede na število prebivalcev veliko diplomantov in nista marginalni.

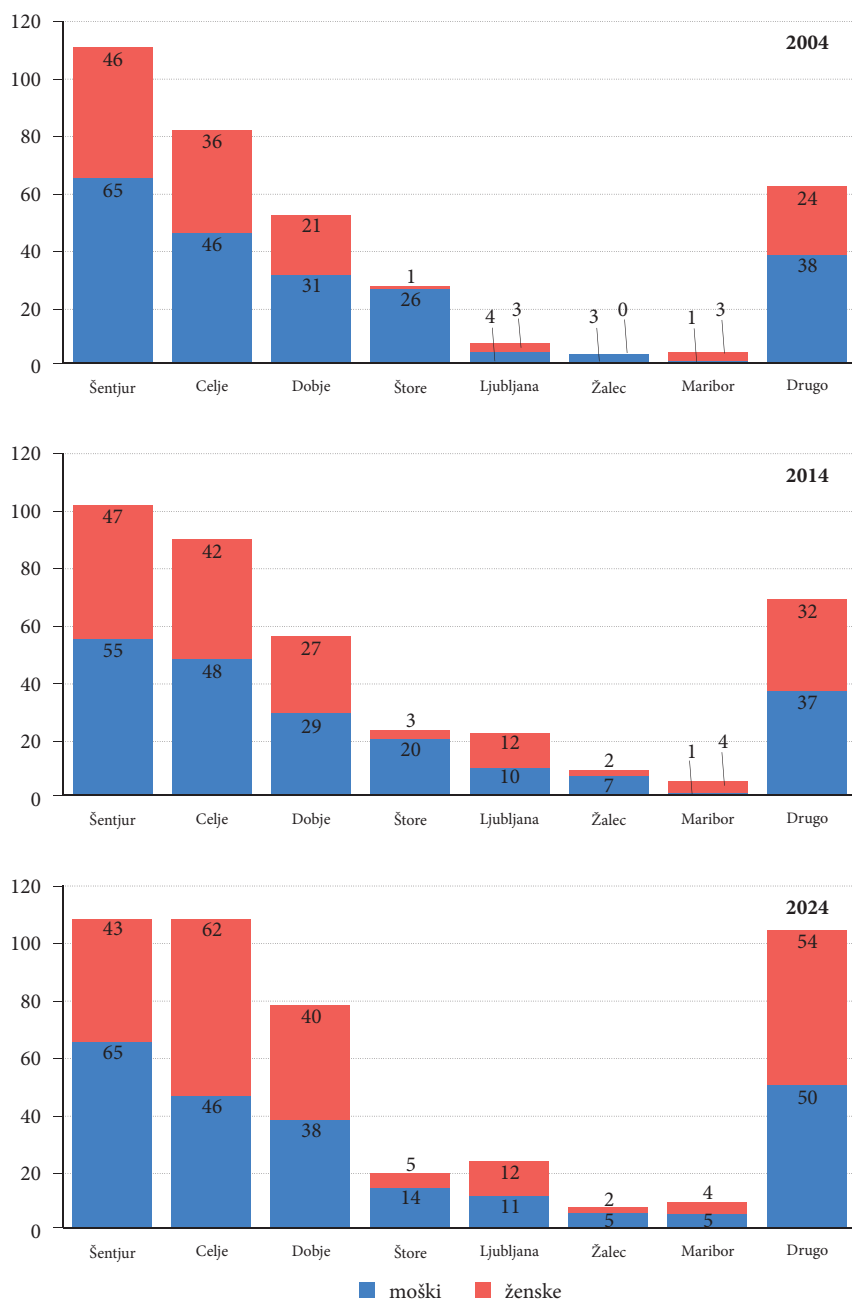
Pri številu študentov na 1000 prebivalcev občina Dobje kaže stalno vzpenjanje drsečih sredin od spodnjega kvartila do zgornjega decila, tako da sodi med desetino občin z največjim številom študentov. Pri občini Kozje je kazalnik ugoden, a s trendom navzdol, kar pomeni, da je ob koncu obdobja približno tri desetine občin imelo višje vrednosti.

Pri povprečnih deležih otrok v vrtcih je viden velik premik navzgor pri občini Dobje v drugi tretjini obdobja, pri občini Kozje pa manjši v zadnji tretjini. Obe občini imata nekaj drsečih sredin v spodnjem kvartilu, nekaj višje, nobene pa v najnižjem decilu.

Kot kažejo gospodarski kazalniki, je, predvsem v občini Kozje, precej prebivalcev, ki so se prisiljeni voziti precej daleč, kar pomeni višje stroške in večjo porabo časa, še posebej, če uporabljajo javni promet in so v primerjavi s prebivalci v mestnih središčih in obmestjih v slabšem položaju. Vendar pa ne gre za tako izrazita odstopanja, da bi upravičevala opredelitev obravnavanih občin za marginalni. Ima pa to nedvomno za posledico tudi večjo potrebo po lastništvu osebnega avtomobila. Zato ne preseneča, da je bilo leta 2024 število osebnih avtomobilov na 1000 prebivalcev visoko nadpovprečno.

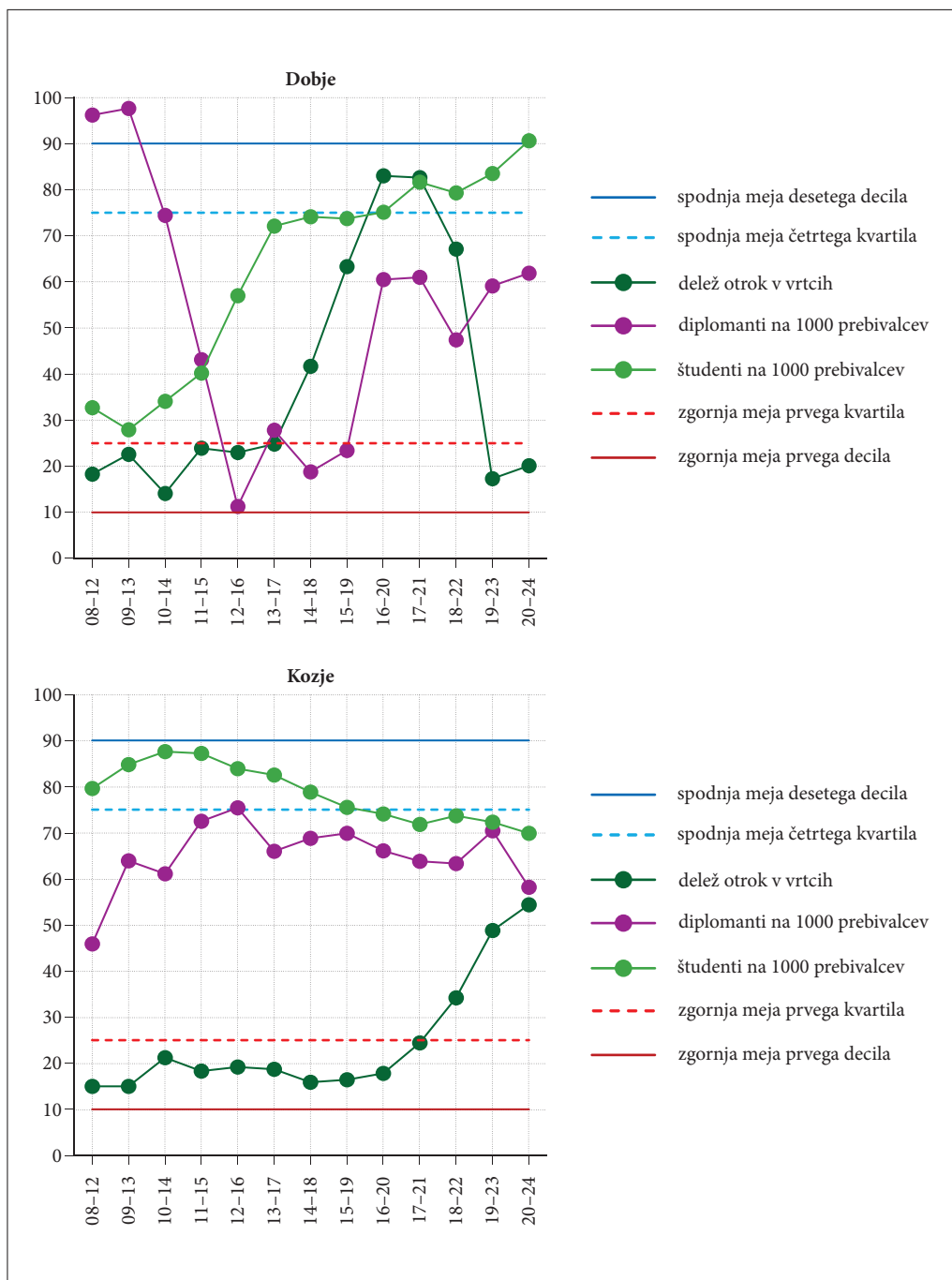

Slika 11: Odhodi na delo iz občin Kozje (ta stran) in Dobje (naslednja stran) glede na občino dela in spol za leta 2004, 2014 in 2024 (vir podatkov: Statistični ... 2025).

Slika 12: Kazalniki kakovosti življenja – položaj drsečih sredin glede na meje kritičnih decilov in kvartilov za občini Dobje in Kozje – posamezni podatki so letni, leto je od obdobja drsečih sredin ločeno s poševnico (vir podatkov: Statistični ... 2025; Zavod ... 2025).

Slika 13: Izobraževalni kazalniki – položaj drsečih sredin glede na meje kritičnih decilov in kvartilov za občini Dobje in Kozje (vir podatkov: Statistični ... 2025; Zavod ... 2025).

Obe občini sta spadali v zgornjo četrtino slovenskih občin (Dobje: 33., Kozje: 35. mesto – 639 in 636 osebnih avtomobilov na 1000 prebivalcev). To je logična posledica poselitvene razpršenosti in omejenе nizke ravni zagotavljanja storitev javnega prevoza (Gabrovec in sodelavci 2025), kjer je za normalno vsakdanje življenje nujna uporaba osebnega avtomobila.

5 Razprava

V skladu z opredelitvijo marginalnosti, ki smo jo vzeli za izhodišče raziskave, nam rezultati kažejo, da obravnavanih občin ne moremo opredeliti za marginalni, saj življenjske razmere niso bistveno slabše kot druge v državi, prebivalstvo pa ni prikrajšano za dostop do nobene od ključnih storitev pod vsaj približno enakimi pogoji kot drugod v Sloveniji zunaj mestnih središč in njihovih obmestij. Naravna rast in starostna struktura prebivalstva, kot lahko sodimo po rezultatih raziskave, tudi ne kažeta marginalnosti. Za občino Dobje bi lahko trdili celo nasprotno. Da bi zadržali mlado prebivalstvo, so v občini v zadnjem desetletju vlagali v gradnjo vrtca, knjižnice in stanovanj za mlade (F. Leskovšek, intervju 22. 10. 2025). Edini kazalnik, pri katerem sta imeli obe občini več kot polovico drsečih sredin v najneugodnejšem (zgornjem) decilu, je bil število kmetov na 1000 prebivalcev. A tudi pri tem se je izkazalo, da ga pravzaprav ne moremo interpretirati kot kazalnik marginalnosti, saj bi kazal na marginalnost občine, če bi šlo za pretežno samooskrbno kmetijstvo, namenjeno predvsem zagotavljanju prehrane za lastne potrebe z zgolj toliko tržnimi viški, da pokrijejo oskrbo z najnujnejšimi dobrinami in storitvami, ki si jih na kmetiji sami ne morejo zagotoviti. Podatki o vrednosti kmetij in njihovi usmeritvi so pokazali, da ne gre za kmetijstvo, ki bi bilo kakorkoli drugačno kot druge na slovenskem podeželju. Veliko število kmetov na 1000 prebivalcev v bistvu kaže predvsem sorazmerno velik pomen kmetijske dejavnosti na območjih, kjer se prebivalci, zaposleni v drugih dejavnostih, odseljujejo bliže delovnim mestom zaradi manjše porabe časa za potovanje na delo. Znotraj ene družine je tako eden od otrok na primer prevzemnik kmetije, drugi pa se odselijo, ker si najdejo zaposlitev zunaj občine; pogosto so to kraji, kjer so se šolali ali študirali. Glede na to, da smo ugotovili, da sta občini tudi po številu študentov in diplomantov na 1000 prebivalcev med tistimi z višjimi vrednostmi, je to nekaj, kar se bo nedvomno dogajalo tudi v prihodnosti. Če na območju ne bo ustrezne rasti delovnih mest, bo odseljevanje tudi v prihodnje večje od priseljevanja. Prebivalci bodo na tem območju ostajali, če bodo imeli dovolj blizu ustrezno plačano zaposlitev, ki ustreza njihovi izobrazbi, in stanovanje, v katerem bodo lahko živeli, ter seveda vso tisto osnovno družbeno in materialno infrastrukturo, ki je potrebna za normalno življenje. Glede na trenutne razmere, kot jih kažejo analizirani podatki, je pričakovati, da se bo trend zmanjševanja oziroma stagnacije števila prebivalcev v večini naselij nadaljeval, a razmere še zdaleč niso alarmantne, zato tudi s prebivalstvenega vidika ne moremo govoriti o marginalizaciji obravnavanih občin. Kar se kmetijstva tiče, bi na marginalizacijo kazalo obširnejše opuščanje kmetijskih zemljišč, česar pa v obravnavanih občinah nismo zaznali, vsaj ne v takem obsegu, da bi to kazalo, da gre za resen problem.

Tudi glede možnosti sodelovanja pri ključnih odločitvah, ki vplivajo na njihovo bivanje in delovanje v krajih, kjer živijo, se prebivalci obravnavanih občin ne razlikujejo dosti od tistih v drugih podeželskih občinah Slovenije. Tega sicer nismo mogli ugotavljati z analizo statističnih podatkov, pač pa smo se tu oprli na mnenje intervjuvancev.

Ker za obravnavani občini na podlagi analiziranih kazalnikov ugotavljamo, da po vsej verjetnosti v okviru Slovenije ne sodita med marginalne, bi nam tudi podrobnejša terenska raziskava z uporabo kvalitativnega pristopa ne omogočila poglobljenega vpogleda v različne vidike geografske marginalnosti v Sloveniji. Nam je pa kvantitativna analiza pokazala, da nabor kazalnikov, ki so na razpolago, ni povsem ustrezen, predvsem je težava pri interpretaciji zaradi vpliva naključnih dejavnikov pri enotah z majhnim številom prebivalcev. Še posebej je to izrazito pri prebivalstvenih kazalnikih.

Pri našem ugotavljanju, ali sta obravnavani slovenski občini marginalni ali ne, gre v bistvu za prvi poskus ugotavljanja geografske marginalnosti na ravni posamezne občine. Na regionalni ravni sta bili

obravnavani koroška statistična regija in Haloze (Pelc 2021; 2019). Tudi za Haloze je Pelc (2019, 100) ugotavljal, da sicer gre za obrobno, ne pa tudi marginalno območje, vsaj ne v celoti. Če je bila analiza za Haloze narejena s kazalniki na ravni občin (leta 2019 so bili na razpolago nekateri drugi kot v času analize rezultatov za to raziskavo), pa je bilo ugotavljanje marginalnosti za Koroško opravljeno pretežno na ravni statističnih regij in s primerjavo med regijami. Tudi primerjava koroške statistične regije z drugimi ni pokazala, da bi bila odstopanja tolikšna, da bi lahko govorili o marginalnosti te regije. Po drugi strani pa so nekateri kazalniki nakazovali, da bi lahko šlo za prisotnost procesov marginalizacije (na primer občine z izrazito negativnim prebivalstvenim saldonom) (Pelc 2021, 46).

Ugotavljanje geografske marginalnosti v Medmurju (Horvat in Toskić 2023), omenjeno v uvodnem delu prispevka, ki je bilo opravljeno s faktorsko analizo na ravni naselij, pomeni še za raven nižjo osnovno enoto za analizo. Avtorja sta bila celo primorana iz analize izločiti dve naselji zaradi prevelikih odstopanj. V nasprotju od naše raziskave je bil njun cilj ugotavljanje stopnje marginalnosti za vsa naselja obravnavane regije. Posredno lahko ugotovimo podobnost med našimi rezultati in rezultati omenjene raziskave, čeprav je razlika v pristopu precejšnja. Izračunani indeksi marginalnosti so namreč po interpretaciji avtorjev pokazali, da je delež izrazito marginalnih naselij približno 15 %, kar je nekoliko nad mejo, ki smo jo postavili mi za občine (najneugodnejši decil za posamezni kazalnik – torej 10 %). Vendar pa je treba izpostaviti dejstvo, da je delež vseh treh tipov marginalnih naselij v Medmurju kar dvotretjinski (87 naselij od 129). Če razumemo kategorijo izrazito marginalnih naselij kot tista naselja, ki sestavljajo marginalna območja Medmurja ter zmerno in šibko marginalna naselja kot tista območja, kjer se pojavlja marginalnost v različnih oblikah, a niso marginalna, potem bi bilo to za naše pojme sprejemljivo. Malo verjetno pa je, da bi bilo znotraj ene regije kar dve tretjini naselij marginalnih, pa čeprav gre za njihovo število in ne za število prebivalcev, ki v njih živijo. Se je pa tudi pri tej raziskavi pokazalo, kar smo ugotovili tudi mi pri analizi rasti števila prebivalcev po naseljih, in sicer da imata lahko dve sosednji naselji povsem nasprotna razvojna trenda. Tako imajo tudi v Medmurju po izračunih indeksa marginalnosti posamezna izrazito marginalna naselja za neposrednega soseda naselje, uvrščeno v kategorijo pomembnejšega razvojnega naselja ali pa vsaj nemarginalno naselje manjšega pomena. To še dodatno utrjuje prepričanje, da je pri analizah na ravni naselij treba upoštevati vpliv naključnih dejavnikov ter kvantitativno analizo dopolnjevati s kvalitativnimi metodami in terenskim delom.

Nenazadnje rezultati naše analize nakazujejo tudi potrebo po natančnejši teoretični opredelitvi geografske marginalnosti, ki bi dala boljšo podlago tudi za izbiro kazalnikov, s katerimi bi lahko ugotavljali marginalnost na ravni različnega merila (globalno, kontinentalno, državno) in na ravni različnih teritorialnih enot (naselja, občine, statistične regije).

6 Sklep

Glavni namen raziskave je bil preveriti, ali se občini Dobje in Kozje na podlagi izbranih demografskih, dostopnostnih, socialnih in razvojnih kazalnikov uvrščata med potencialno geografsko marginalna območja v Sloveniji. Analiza je pokazala, da občini v večini merjenih vidikov ne sodita med desetino slovenskih občin z najslabšimi vrednostmi; le občasno se katera od njiju pojavi pri manj ugodnih kazalnikih, pri drugih pa se približuje državnemu povprečju ali ga celo presega. To pomeni, da obravnavanih občin ne moremo opredeliti kot marginalnih, temveč kot območji z določenimi značilnostmi obrobnosti, ki pa ne presegajo običajnih razvojnih izzivov slovenskega podežolja.

Rezultati tako potrjujejo, da življenjske razmere in dostop do osnovnih storitev v obeh občinah niso bistveno slabši kot drugod v državi, kar nakazuje, da se procesi marginalizacije ne pojavljajo s tako močjo, da bi se to odražalo na izrazito negativnih trendih na področju prebivalstvene strukture, rasti, na področju gospodarstva in na družbenem položaju lokalnega prebivalstva. Terenska opažanja in intervjuji dodatno potrjujejo, da se gospodarsko zaostajanje zmanjšuje ter da lokalne pobude, kot so razvoj turizma, vloga

Kozjanskega parka in krepitev podjetništva, pomembno prispevajo k zmanjševanju občutka prostorske odmaknjenosti. Hkrati pa primer občine Dobje opozarja na določen vidik marginalizacije, zlasti institucionalne, ki se pojavlja zaradi administrativnih pogojev in majhnosti občine.

Čeprav podatki kažejo, da do izrazite marginalnosti na ravni obravnavanih občin ne prihaja, raziskava kaže, da so procesi v obrobni območjih večplastni in lokalno specifični. Občini se ne soočata z izključenostjo ali sistematičnimi omejitvami pri zadovoljevanju temeljnih potreb prebivalstva, vendar ostajajo posamezni razvojni izzivi, ki se lahko izrazite kažejo med ranljivimi skupinami. Za razumevanje teh pojavov bi bila potrebna obsežnejša kvalitativna terenska raziskava, ki bi omogočila vpogled v vsakdanje izkušnje posameznikov in družbenih skupin.

Dobljeni rezultati veljajo za obravnavani občini in na enak način lahko ugotovljamo morebitno marginalnost tudi za vse druge občine v Sloveniji. Analiza na ravni vseh slovenskih občin bi lahko pokazala potencialno marginalne občine, kar je lahko naslednji raziskovalni izziv na področju preučevanja marginalnosti v Sloveniji. Seveda pa je v primeru opredelitve potencialno marginalnih občin nujen korak sistematična terenska preučitev, ki bi lahko razkrila, kako se marginalnost izraža na območjih, za katere statistični podatki kažejo najbolj neugodne družbenogospodarske razmere v državi.

Dostopnost raziskovalnih podatkov: Raziskovalni podatki, na katerih temelji članek, so na voljo na Statističnem uradu Republike Slovenije, vsi izračuni avtorjev pa so objavljeni v članku.

7 Viri in literatura

- Atkinson, R., Da Voudi, S. 2000: The concept of social exclusion in the European Union: Context, development and possibilities. *Journal of Common Market Studies* 38-3. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00229>
- Fuerst-Bjeliš, B., Leimgruber, W., Nel, E., Pelc, S. 2025: Marginality: centres, peripheries, margins and left behind places. *Research Companion to the Periphery and Peripheral Regions*. Cheltenham.
- Gabrovce, M., Tiran, J., Benčina, M., Bole, D., Goluža, M., Koblar, S., Pipan, P., Živčič, L. 2025: Prevozna revščina v Sloveniji. *Georitem* 34. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610509387>
- Horvat, Z., Toskić, A. 2023: Determining of the degree of geographical marginality of settlements in Međimurje using GIS and exploratory factor analysis. *Hrvatski geografski glasnik* 85-1. DOI: <https://doi.org/10.21861/HGG.2023.85.02.01>
- Ilešič, S. 1974: Sotelsko-voglajnska regija. *Voglajnsko-sotelska Slovenija*, 9. zborovanje slovenskih geografov. Rogaška Slatina.
- Kozina, J. 2011: Prometna dostopnost v Sloveniji. *Georitem* 14. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545680>
- Kozjanski park 2025: Kozjansko jabolko. Medmrežje: <https://kozjanski-park.si/kozjansko-jabolko/> (23. 10. 2025).
- Koprivnikar Šušteršič, M. 2024: Poslovanje gostinskih podjetij do leta 2023. Ljubljana. Medmrežje: https://umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/kratke_analize/2024_8_Koprivnikar-gostinstvo/Poslovanje_gostinskih_podjetij_do_leta_2023_01.pdf (23. 10. 2025).
- Leimgruber, W. 1994: Marginality and marginal regions: problems of definition. *Marginality and Development Issues in Marginal Regions*. Taipei.
- Leimgruber, W. 2004: Between global and local. *Marginality and Marginal Regions in the Context of Globalization and Deregulation*. London.
- Mackinnon, D., Béal, V., Leibert, T. 2024: Rethinking 'left-behind' places in a context of rising spatial inequalities and political discontent. *Regional Studies* 58-6. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2291581>
- Nared, J., Bole, D., Breg Valjavec, M., Ciglič, R., Črnič Istenič, M., Goluža, M., Kozina, J., Lapuh, L., Razpotnik Visković, N., Repolusk, P., Rus, P., Tiran, J. 2016: Policentrično omrežje središč in dostop-

- nost prebivalstva do storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena: končno poročilo. ZRC SAZU. Ljubljana. Medmrežje: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNVP/Dokumenti/Urbani-razvoj/policentricno_omrezje.pdf (23. 10. 2025).
- Osnovna geološka karta 1 : 100.000: Pregledovalnik OGK100. Medmrežje: <https://ogk100.geo-zs.si/> (23. 10. 2025).
- Oppido, S., Ragozino, S., Esposito De Vita, G. 2023: Peripheral, marginal, or non-core areas? Setting the context to deal with territorial inequalities through a systematic literature review. *Sustainability* 15-13. DOI: <https://doi.org/10.3390/su151310401>
- Pelc, S. 1999: The marginality and marginal regions in Slovenia. *Marginality in Space – Past, Present and Future: Theoretical and Methodological Aspects of Cultural, Social and Economic Parameters of Marginal and Critical Regions*. Aldershot.
- Pelc, S. 2004: Geografska obrobnost. *Geografski vestnik* 76-2.
- Pelc, S. 2006: Geographical marginality in Slovenia from the point of demographical indicators. *Revija za geografijo* 1-2.
- Pelc, S. 2017: Marginality and marginalization. *Societies, Social Inequalities and Marginalization: Marginal Regions in the 21st Century*. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-50998-3_2
- Pelc, S. 2019: Haloze med marginalnostjo in podeželsko idilo. *Kulturna pokrajina Haloz*. Maribor. DOI: <https://doi.10.18690/978-961-286-302-9>
- Pelc, S. 2021: Ali je na Koroškem kaj marginalnega, oziroma kako je z geografsko marginalnostjo Koroške? *Koroška: od preteklosti do perspektiv*. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/zborovanje.016>
- Poslovni register Republike Slovenije 2025: Poročila. Medmrežje: https://www.ajpes.si/Registri/Poslovni_register/Porocila (12. 11. 2025).
- Reynaud, A. 1981: *Société, espace et justice*. Paris.
- Rodríguez-Pose, A., Wilkie, C. 2018: Innovating in less developed regions: What drives patenting in the lagging regions of Europe and North America. *Growth and Change* 50-1. DOI: <https://doi.org/10.1111/grow.12280>
- Statistični urad Republike Slovenije 2025: SI-STAT podatkovni portal. Medmrežje: <https://pxweb.stat.si/SiStat/sl/> (12. 10. 2025).
- Uredba o določitvi obmejnih problemskih območij. *Uradni list Republike Slovenije* 92/2024. Ljubljana.
- Zakon o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v Republiki Sloveniji. *Uradni list Republike Slovenije* 48/1990. Ljubljana.
- Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije 2025: Trg dela v številkah. Medmrežje: <https://www.ess.gov.si/partnerji/trg-dela/trg-dela-v-stevilkah/> (12. 11. 2025).
- Von Braun, J., Gatzweiler, F. W. (ur.) 2014: *Marginality: Addressing the Nexus of Poverty, Exclusion and Ecology*. Dordrecht. DOI: <https://doi.10.1007/978-94-007-7061-4>

8 Summary: On the marginality of Kozjansko Region: The case study of the Municipalities Dobje and Kozje

(translated by the authors, English proofreading by Bharath Ranganathan)

This research paper examines the concept of geographical marginality within Slovenia, a subject rarely addressed in Slovenian geography. The study concentrates on the municipalities of Dobje and Kozje, situated in the Kozjansko region, which is traditionally regarded as underdeveloped. The primary aim was to ascertain whether these two municipalities could be classified as marginal in comparison to the rest of Slovenia. The hypothesis posited that, despite exhibiting some signs of marginalisation, they do not belong to the group of geographically marginal municipalities.

The paper defines marginality based on the work of Leimgruber (1994; 2004), who characterizes it as an involuntary position on the periphery of social, political, and economic systems, resulting in

a lack of access to resources. Marginal areas are considered the most self-reliant parts of the periphery, with minimal contact with the core.

The methodology involved a quantitative analysis of 16 indicators computed from published statistical data, primarily from the SI-STAT portal, covering mainly the period from 2008 to 2024. These indicators were grouped into four domains: population (5), economic (4), educational (3), and quality of life (4). To mitigate the impact of random fluctuations in small municipalities, the study employed five-year rolling averages. The threshold for potential marginality was set at belonging to the decile of municipalities with the most unfavourable values for a given indicator.

A municipality was considered to be on the verge of being marginal if, for more than half of the indicators, it fell into the group of the 10% of municipalities with the most unfavourable conditions for more than half of the annual/periodical values. Being in the most unfavourable 10% does not automatically imply that the municipality is marginal, but it is argued that it is a necessary precondition. Conversely, it is suggested that a municipality that does not fall into this category is unlikely to be marginal.

The quantitative analysis was complemented by qualitative data from interviews with the mayors of Dobje and Kozje.

The analysis of the 16 indicators presents a nuanced picture, ultimately leading to the conclusion that neither Dobje nor Kozje can be classified as marginal.

Population Indicators: The municipality of Dobje exhibited favourable demographic trends, characterized by a high natural increase, whereas Kozje displayed a less favourable age structure. Both municipalities experienced periods of negative net migration with other municipalities.

Economic Indicators: Both municipalities have a high proportion of farmers, which the study concludes is not indicative of backwardness, as the economic value of farms has been increasing. The number of entrepreneurs and business entities has grown, particularly in Kozje. However, the index of labour migration indicates that both are predominantly residential municipalities, with most residents commuting to work elsewhere, primarily to Šentjur, Celje, and Krško.

Quality of Life Indicators: The registered unemployment rate was a significant issue in Kozje, placing it among the top tenth of Slovenian municipalities with the highest rates in recent years. In contrast, Dobje had lower unemployment. Regarding housing, Dobje had a higher percentage of dwellings lacking basic infrastructure, though the trend is improving.

Educational Indicators: Both municipalities performed well. Dobje has recently been among the top tenth of municipalities for the number of students per 1,000 inhabitants. The proportion of children enrolled in kindergartens has also increased significantly in both municipalities.

The study concludes that while Dobje and Kozje are geographically peripheral, they are not marginal. Living conditions are not significantly worse than elsewhere in the periphery, and residents are not substantially deprived of access to key services. The research acknowledges the challenges posed by their location, such as reliance on personal cars due to limited public transport. However, positive developments, such as tourism growth in Kozje, stimulated by the Kozjansko Park, and municipal efforts in Dobje to build infrastructure like kindergartens and housing for young people, counteract marginalisation trends. The Mayor of Dobje noted a sense of »institutional marginalisation« due to the municipality's small size, which can prevent it from qualifying for certain public funding calls. The authors suggest that further research using qualitative methods is needed to explore marginalisation at the individual level, particularly for vulnerable groups like the elderly or impoverished.